

FØRSTE VERDENSKRIG

EN EUROPÆISK KATASTROFE

Når en storkrig bryder ud, søger historikerne efter årsagerne. Første Verdenskrig, som den udspillede sig i skyttegravene, var et dybt kulturchok for europæerne. Et meget vigtigt spørgsmål var: Kan en sådan krig bryde ud ved en tilfældighed? Spiller Gud terninger med menneskene, og var den tids generation så uheldige at tabe i terningespillet? Eller var på den anden side en krig som denne en uundgåelig følge af spændinger mellem stormagterne?

Første Verdenskrigs udbrud gjorde det i høj grad relevant at spørge, om beslutningstagerne kunne forudse konsekvenserne af deres beslutninger.

En del af baggrunden for krigen var nationalisme og nationale spændinger. Et af principperne i fredsslutningerne var princippet om grænsedragning efter nationalitetsprincippet. Det princip har i Europa nået sit højdepunkt, da Sovjetunionen brød sammen i 1991. Men er nationalitetsprincippet altid et godt og rigtigt princip at følge? Kan det ikke skabe unødige modsætninger mellem folkeslag og styrke en fremmedfjendsk nationalisme? Og hvad stiller man op, hvis nationaliteterne er så blandede, at der ikke kan trækkes "retfærdige" grænser?

Konflikter i Europa

Mellem de europæiske stormagter var der en række spændinger, som gjorde sig gældende med forskellig styrke i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. I modsætning til situationen senere i 1900-tallet var det ikke forskelle i ideologier eller statssystemer, der skilte staterne, men simpelthen modstridende interesser.

- Mellem Frankrig og Tyskland herskede der et modsætningsforhold over Alsace-Lorraine (på tysk Elsass-Lothringen), som Tyskland havde erobret fra Frankrig i 1871, og som franskmændene drømte om at få tilbage. Frankrig frygtede desuden Tysklands stærkt voksende industrielle og militære magt. Mens Tysklands befolkningstal voksede, stagnerede det franske.

- Mellem Rusland og Østrig-Ungarn var der en rivalisering om indflydelse i Balkan-området. Problemstillingen skærpedes, fordi det tyrkiske (osmanniske) rige, som havde hersket over store dele af Balkan, i perioden fra 1878 til 1912 havde mistet næsten hele dette område. I stedet var der oprettet en række små stater, heriblandt de slaviske stater Bulgarien og Serbien. Som den største slaviske nation så Rusland sig som de slaviske folkeslags beskytter – og da der var mange slaver under østrigsk og ungarsk styre, var Rusland en trussel mod Østrig-Ungarns enhed.
- Mellem Tyskland og Storbritannien herskede der spænding, fordi Tyskland opbyggede en stor krigsflåde, som Storbritannien opfattede som en trussel på længere sigt. Tysklands voksende militære magt i sammenhæng med dets økonomiske udvikling betød, at det var på vej til at kunne beherske kontinentet. Tyskland syntes at kunne og ville udfordre Storbritanniens stilling som verdensmagt. Den tyske kejser talte om, at Tyskland havde krav på at få en "plads i solen", og det måtte opfattes som en trussel mod det britiske imperium
- Konflikter om fordelingen af kolonierområder i Afrika havde givet spændinger mellem Frankrig og Storbritannien, men de var bilagt omkring århundredeskiftet. På samme måde var der spændinger mellem Rusland og Storbritannien om indflydelse i Centralasien, specielt i Afghanistan, hvor russisk ekspansion fra nord stødte sammen med britisk ekspansion fra Indien. Her nåede briterne og russerne dog til forståelse i 1907.

Stormagtsforbund

Stormagternes magt- og sikkerhedsinteresser havde resulteret i dannelsen af et system af alliancer, hvor hver enkelt stormagt havde søgt at komme til at stå så stærkt som muligt.

Tyskland og Østrig-Ungarn havde sluttet forbund i 1879. Det gav Østrig-Ungarn større sikkerhed over for Rusland, for Tyskland var Europas stærkeste landmilitære magt. I 1882 tilsluttede Italien sig denne alliance, fordi det følte, at de ledende kolonimagter, Frankrig og Storbritannien, havde forbigået det i rivaliseringen om kontrollen med Nordafrika. Frankrig havde fået Tunis, som Italien gjorde krav på. Dermed var Tripelalliancen dannet. Denne alliance havde nære forbindelser til den hensygnende tyrkiske stormagt. Østrig-Ungarn og Tyrkiet havde således fælles interesser i at holde Rusland ude af Balkan, og Tyskland kunne via Østrig-Ungarn og Tyrkiet opnå politisk og økonomisk indflydelse i Mellemøsten. Bygningen af en jernbane fra Berlin til Bagdad var et konkret udtryk herfor.

kriser, der havde været imellem dem, var blevet løst ad diplomatisk vej. Der havde dog tidligere i 1800-tallet været udkæmpet lokale, kortvarige krige med deltagelse af stormagter. I 1854-56 udkæmpedes således en krig i på halvøen Krim i Sortehavet mellem Rusland og Storbritannien og Frankrig, og i 1870-71 besejrede Preussen Frankrig i en krig, der varede 6 måneder, men man skulle helt tilbage til Napoleonskrigene, der sluttede i 1815, for at finde en krig, der involverede alle stormagter og berørte det meste af det europæiske kontinent.

I 1899 enedes de europæiske magter tilmed på en "fredskonference" om at oprette en international voldgiftsdomstol i Haag i Holland, som skulle afgøre stridigheder mellem stater, og i 1864 havde de europæiske stater undertegnet den første Genève-konvention, der fastsatte regler for krigsførelse mellem civiliserede stater. Optimister håbede og troede dog på, at den tid var forbi, hvor de civiliserede stater gik i krig mod hinanden.

Skuddet i Sarajevo

D. 28. juni 1914 blev den østrig-ungarske tronfølger, Franz Ferdinand, og hans hustru dræbt ved et attentat i Bosniens hovedstad Sarajevo. De dræbende skud var blevet affyret af en ung serbisk bosnier, Gavrilo Princip. Det blev et attentat med forfærdelige konsekvenser, for det satte en kædereaktion i gang, der resulterede i udbruddet af Første Verdenskrig. Attentatet var iværksat af en serbisk nationalistisk terrororganisation med tilknytning til kredse i Serbiens militær og efterretningstjeneste. Udgangspunktet for den konflikt, der resulterede i de dræbende skud, var det tyrkiske riges forfald. I 1878 havde det måttet opgive store dele af sine besiddelser på Balkan. Serbien var blevet en selvstændig stat, men Bosnien, hvis befolkning bestod af serbere og andre sydslaviske folk, var blevet besat af Østrig-Ungarn. Det var Serbiens drøm at skabe et Storserbien, som skulle omfatte de sydslaviske folk. Den ambition bragte det selvfølgelig i skarp konflikt med Østrig-Ungarn, der jo var sammensat af mange nationaliteter, heriblandt mange slaver.

Krisen løber løbsk

Østrig-Ungarn så drabet som en anledning til at knægte Serbien og forberedte sig på en krig mod det lille Balkanland. Man stillede meget vidtgående krav til Serbien, bl.a. om, at østrig-ungarske myndigheder skulle optræde med politimyndighed i Serbien i efterforskningen af mordet. I denne hårde kurs blev Østrig-Ungarn støttet betingelsesløst af Tyskland, som det jo var i alliance med. Serbien imødekom de fleste, men ikke alle Østrig-Ungarns krav. Det brugte Østrig-Ungarn som påskud til at erklære Serbien krig d. 28. juli. Men Serbien blev

Attentatet i Sarajevo var dråben, der fik bægeret til at flyde over. En samtidig tegners fremstilling af det øjeblik, hvor den serbiske nationalist affyrede de dræbende skud mod tronfølgeren og hans hustru.

støttet af Rusland, som iværksatte en total mobilisering af sin hær dagen efter. Tyskland krævede mobiliseringen indstillet, og da russerne ikke ville, erklærede Tyskland krig mod Rusland d. 1. august. Hermed overtog den tyske militære planlægning scenen. Den tyske hærledelse, som ville undgå en to-fronts-krig, byggede på den såkaldte Schlieffen-plan. Den gik ud på, at den tyske hær i tilfælde af en krig med Frankrig og Rusland først skulle slå Frankrig ved at angribe det igennem det neutrale Belgien. Den tyske hær skulle i en bue bevæge sig vest og syd om Paris. Når Frankrig således var slået – så hurtigt, at engelske tropper ikke for alvor kunne komme til hjælp – kunne man vende sig mod Rusland. Det store Rusland behøvede nemlig lang tid til at samle sin hær, og på det tidspunkt, hvor det var sket, skulle Frankrig efter tyskernes plan være sat ud af spillet.

Som følge heraf erklærede Tyskland krig mod Frankrig d. 3. august og rykkede ind i Belgien. Storbritannien, der tilbage i 1839 havde

garanteret Belgiens sikkerhed, krævede tysk tilbagetrækning, og da det – selvfølgelig – ikke skete, erklærede Storbritannien krig mod Tyskland d. 4. august. Tyrkiet sluttede sig til Tyskland og Østrig-Ungarn, mens Italien først trådte ind i krigen i 1915 – ikke på sine gamle allieredes side, men på ententens.

Dermed var det europæiske kontinent kastet ud i en krig, der kom til at vare fire år og tre måneder. Den kostede millioner af mennesker – mest unge mænd – livet. Den bragte undergang til tre kejserriger: Det tyske, det russiske og det østrig-ungarske. Den muliggjorde den kommunistiske revolution i Rusland i 1917. Og den førte til en mærkbar svækkelse af Europas dominerende stilling i verden.

*Den tyske Kejser
Wilhelm II i flåde-
uniform, 1910.*